

سالنمای مخاطرات امنیت بین‌المللی ایران

www.ketab.ir

مؤسسه فرهنگی مطالعات و تحقیقات
بین‌المللی ابرار معاصر تهران

۱۳۹۸

عنوان و نام پدیدآور	: سالنمای مخاطرات امنیت بین‌المللی ایران/ مجری طرح مؤسسه فرهنگی مطالعات و تحقیقات بین‌المللی ابرار معاصر تهران؛ رئیس شورای سیاستگذاری: عابد اکبری؛ دبیران علمی بهزاد احمدی لفورکی، علی اسمعیلی اردکانی.
مشخصات نشر	: تهران: مؤسسه فرهنگی مطالعات و تحقیقات بین‌المللی ابرار معاصر تهران، ۱۳۹۸.
مشخصات ظاهری	: ۳۲۰ ص.
فروست	: انتشارات مؤسسه فرهنگی مطالعات و تحقیقات بین‌المللی ابرار معاصر تهران؛ ۴۴۶.
شابک	: 978-964-526-273-8
وضعیت فهرست نویسی	: فیا
موضوع	: امنیت بین‌المللی - ایران
موضوع	: Security, International--Iran
موضوع	: امنیت ملی - ایران - مقالات و خطابه‌ها
موضوع	: National security-- Iran-- Addresses, essays, lectures
موضوع	: ایران - روابط خارجی - قرن ۲۰
موضوع	: Iran -- Foreign relations -- 20th century
شماره افزوده	: اکبری، عابد، ۱۳۶۰ -
شماره افزوده	: اسمعیلی اردکانی، علی، ۱۳۶۵ -
شماره افزوده	: احمدی لفورکی، بهزاد، ۱۳۵۵ -
شماره افزوده	: Ahmadi Lafourchi, Behzad
شماره افزوده	: مؤسسه فرهنگی مطالعات و تحقیقات بین‌المللی ابرار معاصر تهران
رده بندی کنگره	: JZ5
رده بندی دیویی	: ۳۳۳
شماره کتابشناسی ملی	: ۵۹ ۱۶۶۴

انتشارات مؤسسه فرهنگی مطالعات و تحقیقات بین‌المللی ابرار معاصر تهران؛ ۴۴۶

تهران: صندوق پستی ۳۸۴۹ - ۱۵۸۷۵ - تهران، ۸۸۵۰۳۲۶۶ - ۸۸۵۰۳۲۶۶ نمابر: ۸۸۵۰۳۲۶۶

نشانی اینترنت: www.tisri.org، پست الکترونیک: info@tisri.org

سالنمای مخاطرات امنیت بین‌المللی ایران

مجری طرح: مؤسسه فرهنگی مطالعات و تحقیقات بین‌المللی ابرار معاصر تهران
رئیس شورای سیاستگذاری: عابد اکبری
دبیران علمی: بهزاد احمدی لفورکی، علی اسمعیلی اردکانی
شورای سیاستگذاری به ترتیب حروف الفبا: حسین آجورلو، بهزاد احمدی لفورکی، علی اسمعیلی اردکانی، عابد اکبری، محمد جمعفری، علیرضا خسروی، محمود شوری، سمیه مروتی، مهدی میرمحمدی
نویسندگان به ترتیب حروف الفبا: بهرام امیراحمدیان، علی ثابت، محمود جوادی، جعفر حق‌پناه، زهرا احمدی، مهربان رامک، میترا رهنما، احمد زارعان، سعید ساسانیان، محمد شاه، حسین عسکریان، محمد قحطی، کامران کریمی، ولی کوزمگر کالجی، محمد رضا سن‌پژوه، سمیه مروتی، حیدرعلی مسعودی، حسین مفیدی احمدی، طاهره مرقی مؤنن، پیرمحمد ملازهی، احسان موحیدیان، مهدی ناجی، رامین...
مراکز همکار: دانشگاه علامه طباطبائی، دانشگاه شیراز، دانشکده نفت، دانشگاه بیرجند، پژوهشگاه سیاست، مراکز استراتژیک خاورمیانه، موسسه اندیشه سازان نور، انجمن علوم سیاسی ایران، موسسه مطالعات آسیای مرکزی و افغانستان، خبرگزاری جمهوری اسلامی ایران، روزنامه ایران، صفحه‌آرا: منصوره سعادت

ویراستار: منیره آذری

چاپ نخست: دی ماه ۱۳۹۸

شابک: ۹۷۸ - ۹۶۴ - ۵۲۶ - ۲۷۳-۸

شمارگان: ۵۰ نسخه

قیمت: ۱۰۰۰۰ تومان

همه حقوق محفوظ است.

دیدگاه‌های مطرح‌شده در این کتاب به معنای تأیید یا رد محتوای آن از سوی مؤسسه نیست.

پیشگفتار

نظم بین‌المللی در حال دگرگونی است. کشورها با راهبردهای خاص به دنبال اثرگذاری بر نظم در حال شکل‌گیری هستند؛ نظامی که سخن از غیرغربی بودن و چندقطبی بودن آن است. در این میان، سؤالات اساسی درباره امنیت پیش رو در ذهن نخبگان ایرانی ایجاد شده است: ایران در مقام بازیگری کلیدی در غرب آسیا چه درکم؟ از این تغییر نظم دارد؟ مطلوبیت امنیتی ایران در نظم احتمالی چیست؟ ایران چه ابزارهایی را برای حل دادن به نظم احتمالی و اثرگذاری بر آن در دست دارد؟ دگرگونی نظم احتمالی چه موضوعات و مسائلی را در امنیت بین‌الملل برجسته می‌کند؟ به عبارت دیگر، کدام موضوعات و مسائل مرتبط با امنیت بین‌الملل بر جای مانده، مانع و مناسبات ایران با کشورهای همسایه، محیط پیرامونی و نظم بین‌الملل اثرگذار خواهد بود؟ به عبارت دیگر، دایره تألیقی دقیق از این روندها می‌تواند بر حوزه تصمیم‌گیری اثرگذار باشد. هدف از طرح این سؤالات به منظور مشخص کردن مسائلی است که مسائل امنیتی بین‌المللی‌ای که بر ایران اثر می‌گذارند مشخص شوند و مطابق آن راهبرزی شود.

مهم‌ترین نتیجه برآورد از پویش محیطی محیط امنیتی جمهوری اسلامی ایران در وضعیت کنونی را می‌توان ویژگی در حال گذار بودن نظم امنیتی در سطح منطقه‌ای (آسیای غربی) و حتی در سطح سیستمی دانست. وضعیت (در حال گذار) بدین معناست که در سایه آن که در شکل‌دهی و دوام و قوام نظم امنیتی مستقر، دخیل و مؤثرند، تغییر کرده و متحول شده‌اند؛ اما این تغییرات به شکل‌گیری نظم جدیدی نینجامیده است. عدم قطعیت و شدت تغییرات در محیط امنیتی ایران در حال افزایش است و در مقابل، امنیت کشورهای منطقه به شدت به متغیرهای محیطی و تغییرات آنها وابسته است. به هر میزان که کشوری در انجام امور خود وابستگی بیشتری به محیط داشته باشد، یا اینکه محیط را بافتی بیگانه فرض کند، حاضر است هزینه بیشتری را برای پویش‌های آن بپردازد. به این ترتیب، محیط بیشتر بازیگران نامطمئن و پیچیده شده است.

در وضعیت توصیف‌شده، با در نظر گرفتن مسائل، روندها، پدیده‌ها، منازعات و تهدیدات خاص ایران، امنیت بین‌الملل نیازمند چشم‌اندازی است که جز با دعوت از دیدگاه‌ها و ایده‌های جدید در این حوزه قابل ترسیم نیست. امنیت بین‌الملل و حوزه‌های مرتبط با آن باید پذیرای صدها ایده و جهت‌گیری جدید باشد.

یکی از اهداف اصلی سالنمای مخاطرات امنیت بین‌الملل ایران، تولید ادبیات در حوزه‌های مغفول مانده از یک سو، و بررسی زمینه‌های بازیگری کشور در عرصه‌های مختلف ازسوی دیگر است. تولید ادبیات در زمینه‌های ضعف و قوت و همچنین حوزه‌های مورد غفلت قرار گرفته درباره امنیت بین‌المللی ازسوی پژوهشگران حوزه‌های مختلف برای پویاتر کردن مناسبات این حوزه باشد.

اتخاذ تصمیمات مؤثر در عرصه کشورداری و ایجاد ساختاری دانش‌بنیاد در حوزه مطالعات راهبردی و فرایند تصمیم‌گیری در حوزه امنیت بین‌الملل در سایه انباشت داده‌ها، ترسیم روندها و تحلیل منظم آنها صورت می‌گیرد. تجارب دولت‌های ملی، یافته‌ها و آموخته‌های مراکز دانشگاهی و مطالعاتی و اندیشکده‌های محلی و اثرگذار نشان‌دهنده آن است که شناخت و تأمین امنیت بین‌المللی هر کشور، از اصول نسبتاً شخصی نیست، می‌کند و بی‌توجهی به این اصول می‌تواند پیامدهای خسارت‌باری را برای آن کشور به دنبال داشته باشد. این اصول را می‌توان به شرح زیر بیان کرد:

۱. امنیت بین‌الملل به معنای وضعی دولت است که بدون مطالعه نظام‌مند، شناخت درست، سیاست‌گذاری سنجیده، اجرای درست و پیگیری مستمر نمی‌تواند به شکل مؤثر حفظ و تأمین شود.

۲. امنیت بین‌الملل دارای ابعاد گوناگون سیاسی - امنیتی، اجتماعی - فرهنگی، اقتصادی، زیست‌محیطی و نظامی است و این ابعاد باید در سه سطح ملی، منطقه‌ای و بین‌المللی بررسی شود.

۳. امنیت بین‌الملل با سازکارها و ابزارهای مختلفی قابل تأمین است. شناخت مناسب‌ترین کم‌هزینه‌ترین و مؤثرترین این سازکارها نیازمند بررسی علمی توانمندی‌ها، آسیب‌ها و مزیت‌های نسبی و مطلق هر بازیگر است.

۴. شناخت دقیق و نظام‌مند امنیت بین‌الملل می‌تواند به ایجاد ساختاری دانش‌بنیاد در حوزه مطالعات راهبردی در جامعه و تصمیم‌گیری براساس یافته‌های علمی منجر شود.

براساس این اصول و یافته‌ها، در سالنمای مخاطرات امنیت بین‌الملل جمهوری اسلامی ایران، مسائل، پدیده‌ها، روندها، مخاطرات و تهدیدات معطوف به امنیت بین‌المللی در ابعاد گوناگون سیاسی، اقتصادی، نظامی بررسی شده است. درعین حال، با توجه به رویدادها و عوامل مادی و ساختاری آنها، از روندها، عوامل معنایی و گفتمانی نیز غفلت نشده است. به عبارت دیگر، تلاش شده است که ویژگی‌های خاص هر کدام از مسائل و موضوعات لحاظ گردد و درعین توجه به مسائل و موضوعات کلان، رویدادهای خرد به شکل نظام‌مند جمع‌آوری شود و در کنارهم قرار بگیرد؛ زیرا بدون بررسی و تجزیه تحلیل دقیق تک‌تک روندها، پدیده‌ها، مسائل، مخاطرات و تهدیدات نمی‌توان درک درستی از واقعیت

امنیت بین‌المللی جمهوری اسلامی ایران داشت و تصویری کامل و جامعی از آن ارائه نمود.

در این مسیر ترسیم‌شده، دستور کار نخست، جمع‌آوری و تحلیل داده‌ها و اخبار درخصوص مهم‌ترین رویدادها و تحولات کنونی در عرصه معادلات امنیت بین‌المللی ایران است. در این خصوص، موضوعاتی مانند: عقب‌ماندگی کشورها از پیشرفت، به دلیل قدرت مقایسه‌گری ملت‌ها با یکدیگر؛ فرسایش قدرت بازدارندگی سخت، نرم و هوشمند؛ افزایش جنگ نرم؛ مسابقه تسلیحاتی در سطح منطقه‌ای و جهان؛ افزایش مخاطرات تروریستی؛ افزایش تهدید مخاطرات مسائل جهانی مانند: جرائم سازمان‌یافته‌ای چون: قاچاق مواد مخدر، جرائم آب‌وهوایی، مهاجرت و پناهندگی و در نهایت، تداوم نظام بین‌الملل مبتنی بر نظم سلطه از محورین موضوعات مرتبط با مخاطرات بین‌المللی هستند. طبیعی است در این زمینه، تهدیدها و آسیب‌پذیری، در اولویت قرار دارند و پس از آنها، فرصت‌ها و توانمندی‌هایی که در برابر این تهدیدها و آسیب‌پذیری‌ها وجود دارند، دسته‌بندی می‌شوند. در این راستا، تبیین شرایط کنونی، مقدمه‌ای است برای ترسیم چشم‌انداز و برآورد امنیتی رویدادهای محتمل در سال‌های آینده که مهم‌ترین بخش کار را شکل می‌دهد. پشتوانه نظری این برآورد، نیز همان شاخص‌ها و شناسه‌های امنیت بین‌المللی جمهوری اسلامی است. علاوه بر این، برخی شرایط استراتژی و پدیده‌محور مانند ناامنی‌های محیط زیستی، بلایای طبیعی، آسیب‌پذیری‌های جمعیتی و مانند این‌ها هستند که لزوماً کنشگر نیستند و در عین حال، در برآورد ضریب امنیتی کشورها نقش اساسی ایفا می‌کنند. در نهایت، بعد از مسئله‌یابی دقیق و طرح سؤال کلان، جمع‌آوری داده‌ها و اطلاعات و تحلیل و بررسی آنها نیز در چهارچوب این دستور کار قرار می‌گیرد.

امروزه اکثر کشورهای دنیا با تدوین سند امنیت ملی و بین‌المللی بلندمدت می‌کوشند در راستای این سند که حاصل اجماع نخبگان نظری و عملی است گام بردارند. این سند می‌تواند در کنار اسناد بالادستی‌ای که سیاست امنیتی ایران را تدوین کرده‌اند، اولویت‌های امنیتی بین‌المللی ایران را در مناطق و مسائل مختلف روشن کند. برای این مقصود، تدوین سیاست مشخص برای مناطق و مسائل دارای اولویت کوتاه‌مدت و بلندمدت این مناطق، از مناطق پیرامونی ایران شروع شده و با مناطق دوردست ادامه خواهد یافت.

اهمیت تدوین این سند با توجه به تحولات امنیتی پیرامون جمهوری اسلامی ایران گریزناپذیر است؛ زیرا بی‌شک ترسیم هر وضعیت مطلوب نیازمند توجه به واقعیت‌های آن نیز هست؛ در غیر این صورت، صرفاً وضعیتی آرمانی تصویر می‌شود؛ از این رو، توجه دقیق به تحولات منطقه‌ای می‌تواند تصویر روشنی را از جایگاه احتمالی کشور برای تصمیم‌سازان و سیاستمداران فراهم کند. در صورتی که جمهوری اسلامی ایران نتواند تصویر روشنی از روندها و رویکردهای اصلی شکل‌دهنده به نظم منطقه و نظام بین‌المللی در

یک دهه آینده به‌دست آورد، احتمالاً به حاشیه رانده خواهد شد و نقش و جایگاهی ناچیز در نظم پیش رو خواهد داشت. بنابراین، درنظر گرفتن این نقش و جایگاه ارتباط مستقیمی با درک بهتر شرایط، بازنمایی مزیت‌ها و در ادامه، اتخاذ سیاست‌ها و راهبردهای مناسب کشور دارد.

مؤسسه مطالعات و تحقیقات بین‌المللی ابرار معاصر تهران در فصل جدید مأموریت‌های تعریف‌شده خود، بررسی تحولات و روندهای محیط پیرامونی، منطقه‌ای و بین‌المللی ایران و ارائه چشم‌انداز کوتاه‌مدت و بلندمدت در حوزه امنیت بین‌الملل را در دستور کار قرار داده است. امروز سیاست‌های امنیتی و دفاعی ایران بیش از هر چیز به ایده و رصد دقیق نیاز دارد تا در رویکردی فعال بتواند محدودیت‌های داخلی و بیرونی ساختاری خود را به فرصت‌های نزدیک تبدیل کند؛ از این رو، ارزیابی دقیق تحولات و روندها در عرصه امنیت منطقه‌ای و بین‌المللی و داشتن برآوردی از سیر تحولات در سال پیش رو، از نیازهایی است که خود را در حوزه مطالعات امنیتی به‌خصوص در عرصه بین‌المللی در کشور احساس می‌شود؛ در نتیجه، تهیه سال‌نامه مخاطرات امنیت بین‌الملل با تکیه بر مسائل کلیدی مورد اتفاق جامعه نخبگی، روندها، پدیده‌ها، مخاطرات و تهدیدات معطوف به امنیت بین‌الملل ایران با محوریت سؤالی کلیدی و حضور فعالانه نخبگان علمی و فکری می‌تواند مواد لازم برای سیاست‌گذاری و تصمیم‌گیری بهتر را برای تصمیم‌گیران کشور فراهم کند.

سال‌نامه مخاطرات امنیت بین‌الملل جامعه اسلامی ایران که در ابتدای دی‌ماه هر سال آماده می‌شود، با هدف ارائه تصویری روشن، دقیق و واقعی از وضعیت مخاطرات امنیت بین‌المللی جمهوری اسلامی منتشر خواهد شد. در اولین شماره سال‌نامه، روندها، تحولات محیط منطقه‌ای، پیرامونی و بین‌المللی ایران در سال ۱۳۹۸ و سپس نمایی از وضعیت کلی ایران در سال آینده تحلیل و بررسی می‌شود. امید است جامعه دانشگاهی و نخبگی (فکری - عملی) جمهوری اسلامی ایران با ارسال دیدگاه‌ها و نقدهای خود به مؤسسه ابرار معاصر تهران، زمینه تقویت و تکمیل اقدامات سال‌نامه در این راستا را فراهم کنند.

عابد اکبری

مدیرعامل مؤسسه مطالعات و تحقیقات بین‌المللی

ابرار معاصر تهران

دی ماه ۱۳۹۸

فهرست مطالب

مقدمه: تغییر نظام جهانی و آینده امنیت بین الملل.....	۱۳
۱. نظم ها و نظامات سیاسی - امنیتی - دفاعی منطقه ای و بین المللی.....	۲۹
آسیب شناسی و مدیریت راهبردهای جمهوری اسلامی ایران با بریتانیا.....	۳۳
آسیب شناسی و مدیریت روابط جمهوری اسلامی ایران با فرانسه.....	۴۱
مناسبات روسیه با جمهوری اسلامی ایران: تحلیل ماهیت روابط و الزامات راهبردی آن.....	۴۹
تحولات و روندهای امنیتی شبه قاره و آسیای میانه و خلیج فارس.....	۶۳
فرصت ها و چالش های روابط ایران و هند.....	۷۳
بی ثباتی در دولت عراق و تأثیر آن بر امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران.....	۷۹
نقش جمهوری اسلامی ایران در تحولات یمن.....	۸۷
رقابت تسلیحاتی منطقه ای و تأثیر آن بر امنیت بین المللی جمهوری اسلامی ایران.....	۹۷
تهدیدها و فرصت های هوش مصنوعی برای امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران.....	۱۰۷
۲. نظم ها و نظامات اقتصادی سیاسی منطقه ای و بین المللی.....	۱۱۷
نظام تحریم ها و امنیت بین المللی جمهوری اسلامی ایران.....	۱۲۳
فناوری های نوظهور و امنیت جمهوری اسلامی ایران.....	۱۲۹
جایگاه ایران در زنجیره جهانی اتصالات (خطوط لوله؛ کریدورها؛	
مسیرهای هوایی، دریایی، زمینی؛ قطب های ترانزیتی و غیره).....	۱۳۹
ارزهای بدیل در برابر دلار: پیامدهایی برای جمهوری اسلامی ایران.....	۱۵۹

۳. نظم‌ها و نظامات حقوقی منطقه‌ای و بین‌المللی ۱۶۷
- تحولات منع گسترش تسلیحات هسته‌ای و پیامدهای آن برای امنیت بین‌الملل ۱۷۱
- حقوق بشر و امنیت جمهوری اسلامی ایران ۱۸۳

۴. مقاومت منطقه‌ای و بین‌المللی ۱۹۱
- جمهوری اسلامی ایران و رژیم صهیونیستی
- (کنش‌گرار، آنتالوژیک و آنتاگونیست) ۱۹۷
- محور مقاومت و چالش‌های نظام سلطه ۲۱۹
- بن‌بست امنیتی رژیم صهیونیستی و انزوای روند سازش ۲۲۹
- تحلیل و بررسی سبب‌ها، فعال و غیرفعال علیه رژیم صهیونیستی در سال ۱۳۹۷ ۲۳۷
- ناتوی عربی و ایران: روند تحولات و ارزیابی مخاطرات ۲۴۹

۵. انسجام اسلامی منطقه‌ای ۲۵۷
- ظرفیت‌های حج برای تحقق انسجام اسلامی ۲۶۱
- تعارضات قومیتی و مذهبی و تأثیر آن بر امنیت منطقه‌ای و بین‌المللی ۲۶۹

۶. جرائم سازمان‌یافته منطقه‌ای و بین‌المللی ۲۷۷
- قاچاق مواد مخدر و امنیت بین‌المللی جمهوری اسلامی ایران ۲۸۳
- تهدیدات سایبری و امنیت بین‌المللی جمهوری اسلامی ایران ۲۹۱
- تهدیدات سایبری آمریکا علیه امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران ۳۰۳
- چالش‌ها و راهکارها ۳۰۳